

Tomislav Z. Longinović

IZMEĐU SRPSKOG I ENGLESKOG: POETIKA PREVOĐENJA U DELIMA ČARLSA SIMIĆA¹

*Na prvoj stranici moje knjige snova
Uvek je veče
U nekoj okupiranoj zemlji.*

Čarls Simić, „Carstvo snova”

Drugi je svetski rat. Jugoslaviju po prvi put rasparčava Nemačka. Jedan dečak po imenu Dušan Simić, rođen u Beogradu samo tri godine pre nego što će Hitlerove snage besomučno bombardovati njegov rodni grad, provodi večeri u okupiranoj zemlji zauzet igrama čija je detinja nevinost u oštrom kontrastu sa razaranjem rata. Stravični užas takvog iskustva iz detinjstva jedna je od pokretačkih snaga poezije Čarlsa Simića, jednog od vodećih američkih pesnika današnjice. Scena pustošenja pojavljuje se u polumraku večeri, puna neizvesnosti, nasilja i gladi koju doživljava lirski subjekt. Objektivistički ton onemogućava da bilo kakav sentimentalizam prodre u pesmu, pojačavajući efekat istinitosti. Jasno je da rat ne zastrašuje dečaka: on se krije u skloništim, danima živi bez hrane i igra se municijom ukradenom sa leševa vojnika po ulicama zatrpanim ruševinama.

Jaz između Dušana Simića i Čarlsa Simića, srpskog dečaka i američkog pesnika, starosedeoce i izgnanika, neprestano premošćuje međuigra jezika, snova i sećanja. Imaginarni pokušaj američkog pesnika da dopre u daleki svet detinjstva omogućen je procesom prevođenja koji povezuje dva identiteta. Lirski subjekt priziva knjigu snova otetu od zaborava, sliku koja obećava sakupljanje snova, stvari i bića prelomljenih kroz slojeve priča koje se čuju na srpskom, pa potom ispisuju na engleskom jeziku. I snovi i sećanje bivaju spaseni jezikom nove zemlje, prepričavani ili zapamćeni ne bi li se oduprli sudbini izgnanstva i suprotstavili moći zaborava. Izgnanstvo je tragična bitka protiv zaborava koja postepeno pretvara slike i priče iz mesta porekla u snene i često mitologizovane poetske konstrukcije. Simićeva poezija nastoji da ispisivanjem ublaži rad zaborava, kroz stalno imaginarno vraćanje na mesto koje se doživljava kao mesto porekla, predstavljeno kao prevod „prve stranice moje knjige snova”.

*Na prvoj stranici moje knjige snova
Uvek je veče
U nekoj okupiranoj zemlji.
Sat uoči policijskog časa.
Mali provincijski grad,
Kuće sve zamračene.*

¹ Prvi put objavljeno: Longinovic, T. (1993). Between Serbian and English: The Poetics of Translation in the Works of Charles Simic. *Modern Poetry in Translation*. New Series, br. 3.

Izlozi ispražnjeni.

(„Carstvo snova” – Simić, 1983: 66)²

Gotovo od samog početka detinja nevinost je izgubljena, a pesnik bačen u svet rata. Vreme i prostor su kondenzovani u viziju katastrofe, viđenu prvo očima prognanika, a potom i očima deteta. Ova dvostruka vizura bogata je mogućnostima jer je nastala međuodnosom zapamćene slike i jezika kojim se uobličava. Slike zapamćene mladosti zahteavaju odgovarajući prevod pisanog znaka, menjajući ga i ostavljajući osobeni trag na poetskom engleskom, poput karakterističnog naglaska koji pridošlica utiskuje u jezik usvojene zemlje. Ovaj proces kulturnog prevođenja opterećen je neizvesnostima, pošto je pamćenje često poput sna, podložno nesvesnim silama koje svaku težnju ka objektivnosti pretvaraju u iluziju i slučajnost. U svojoj najnovijoj zbirci naslovljenoj *Hotel Nesanica*, Simić u prvi plan stavlja ovaj doživljaj neizvesnosti.

*Beskrajan broj linija
Koji me združuje sa stvarima i bićima,
Tako da dijagram
Bilo kog trenutka mog života
Liči na dečju žvrljotinu.*

(Simić, 1994: 51)

Pozicija ovog lirskog subjekta je središnja, ali neizvesna, bačena u izmaštavanje nacrtu koji se može predstaviti samo kao „dečja žvrljotina”. Čini se da centralnost poetskog „ja” govori o apsolutnom memorijskom uređaju, napravi koja može da iscrta „skicu bilo kog trenutka mog života”. Naslov segmenta je „Lutkarska predstava”, kao simulakrum čoveka koji je uvek pokretan voljom i moći nekog drugog. Sudbina lutke je parodija ljudske sudbine, usled čega mnoga saznanja o lirskom subjektu ostaju skrivena od pesničkog „ja”. Ovo „ja” je spojeno sa „stvarima i bićima” preko „beskrajnog broja linija” koje prolaze kroz univerzum jezika, težeći tačnom prevodu sveta sećanja.

Simić ne žali odlazak iz rodne zemlje jer je on u stvari izlaz. Život u egzilu doživljava se kao spas, a Amerika kao mesto sreće za dečaka. Međutim, istovremeno, ljudi se poredе sa lutkama koje nisu u stanju da znaju ili kontrolišu sopstvenu sudbinu. Užasna moć istorije često umesto njih pravi izbore i donosi odluke. Ta zastrašujuća vizija sveta zauvek je urezana u sećanju pesnika: „Uvek je veće u nekoj okupiranoj zemlji.” Svaki povratak u mesto porekla jeste povratak na mesto gde je došlo do nasilnog i neželjenog razdvajanja između Dušana i Čarlsa, razdvajanja izazvanog ratom i njegovim nepredvidljivim okolnostima. Mnogo godina kasnije, Čarls Simić će u svojim memoarima napisati:

Moj prethodni život naučio me je da je kovanje planova gubitak vremena. Otac je imao običaj da me u šali pita: „Gde ćemo sledeći put da emigriramo?” Još je bio u jeku eksperiment sa izgonom u dvadesetom veku. Ljudi poput nas bili su laboratorijski pacovi. A što je najčudnije od svega, jedan od tih pacova pisao je poeziju. (Simić, 2006, 128)

² Kod citiranih pesama uvršteni su postojeći prevodi na srpski jezik. One koje ne prati referenca nisu prevedene i prisutne su u slobodnom prevodu prevoditeljke teksta. (*Prim. prev.*)

Pesnik luta kroz laboratorije istorije, pokušavajući da prevede slike i priče koje su postojale pre Pada u strahote rata, vremena i jezika. Istorija pretvara ljude u eksperimentalne životinje koje pate, ali se i smeju u lice patnji. Pacov koji piše poeziju naučio je umetnost neizvesnosti, dočekujući svaki novi udarac istorije s ironičnim podsmehom. No pacov ubrzo primećuje da se umetnost lutanja poetskim prizorima maternjeg jezika može izraziti na engleskom. Proces prevođenja, toliko važan u Simićevom poetskom razvoju, definiše ovaj odnos između srpskog i engleskog. Sećanje iz detinjstva dopunjeno čitanjem i prevodom budi svest o jeziku kao materijalnoj sili, sposobnoj da uobliči svet stvari i bića u određeni idiom, ili kako Simić kaže: „[...] način na koji se narodno iskustvo bića reflektuje u rečima” (Simić, 2016: 197).

Najnoviji primer je *Konj ima šest nogu*, zbirka sa ličnim izborom prevoda sa srpskog, nastala tokom prethodnih nekoliko decenija. Od Vaska Pope, vodećeg posleratnog pesnika bivše Jugoslavije, čiji duhoviti predmeti naseljavaju čudesne predele balkanskog folklora, do Novice Tadića, najnovijeg otkrića, čija je rodna Crna Gora pretvorena u groteskni horor dostojan Hijeronimusa Boša, Simić je usklađen sa zbivanjima na poetskoj sceni u zemlji porekla.³ „Šezdesete su bile vreme velike prevodilačke delatnosti u ovoj zemlji, a pošto sam znao jezik, posetio sam jednog dana Njujoršku javnu biblioteku u Četrdeset drugoj ulici da čitam jugoslovenske pesnike”, piše on u uvodu antologije:

Tu sam otkrio njihovu poeziju i napravio prve prevode Pope, Lalića i Nastasijevića. Želeo sam da podelim pesme sa svojim američkim prijateljima, ali sam takođe bio fasciniran procesom prevođenja. Već sam se zapitao kakve bih pesme napisao da sam počeo da stvaram poeziju na srpskom. Da li su razlike između dva jezika na površini, ili je tačno ono što kažu o jeziku, da svaki slika svet na drugačiji način? (Simić, 1992: 2)

Odvajanje i egzil se pojavljuju kao gotovo neophodni uslovi za ovu vrstu uvida, gde prevođenje nije samo proces transformacije jednog skupa znakova u drugi već gotovo alhemijska transfiguracija nečijeg jezičkog i kulturnog porekla u medij za komuniciranje sa stvarnim svetom. Proces prevođenja je fascinantna jer premošćuje jaz između dva jezika i artikuliše pesnikovu želju za celovitošću. Ako se može posegnuti u poetske dubine maternjeg jezika i dati im glas na engleskom, onda bi pesnik mogao i da zamisli mesto svog porekla, skriveno u poluzaboravljenom detinjstvu u Beogradu. „Već sam se zapitao kakve bih pesme napisao da sam počeo da stvaram poeziju na srpskom” (Isto).

Sumnja izražena u ovim redovima otkriva prisustvo drugog u pesniku, poetskog dvojnika koji ostaje zauvek skriven u tišini maternjeg jezika. Poetska aktivnost drugog je ključna za proces prevođenja pesama, kultura i identiteta.

Cilj ove discipline i tehnike je da prevodilac postane neko drugi, da govori automatski, iz podsvesti. Prevodiočev san je da doživi iskustvo nekog bića, iskustvo koje je na rubu izražavanja, da ga uhvati u trenutku pre no što će se ono podeliti na logos i melos. Mislim na ona usta gde veliki maternji jezik počinje da se račva – beskonačno. (Simić, 2016: 197)

³ Simić je takođe objavio i prevod izabranih pesama Novice Tadića: Tadic, N. (1992). *Night Mail: Selected Poems*. (C. Simic, prev.). Oberlin, Ohio: Oberlin College Press.

Ovaj „prevodiočev san” otkriva pesnikovu želju za predlingvističkim prostorom, gde sopstvo još nije taknuto podeljenošću sveta i njegove istorije. Ta zamišljena celovitost potom se deli na logos, koji pripada svetu izgnanstva i pomajčinskog jezika, i melos, vezan za zvuk maternjeg jezika. Beskrajno raslojavanje maternjeg jezika doživljava se kao gubitak celovitosti, odvojenost od prostora detinjstva, ali istovremeno i kao neophodan stadijum u pesničkom razvoju. „Postati drugi” je imperativ za pesnika koji se kroz proces prevođenja odvajaju od izvornih identifikacija sa zavičajnim jezičkim stvarnostima i počinje „da govori u jezicima”. Engleski je carstvo pesničke slobode gde se dva sopstva stapaju u pesmu koja je ujedno i prevod i originalno umetničko delo. Lirski subjekt više nije okamenjeni identitet uočljivog porekla već proces jezičkog preobražaja koji omogućava sopstvu da se identifikuje sa beskrajnim lancima „stvari i bića”. Fascinacija predmetima iz rane faze, prisutna u poeziji Vaska Pope i Čarlsa Simića, krajnji je rezultat procesa samobrisanja koji vrhunac nalazi u svojevrsnoj metafizičkoj skromnosti pri susretu sa neživim svetom.

S jedne strane, proces kulturnog prevođenja čini očiglednom varljivost naših identifikacija sa sobom, porodicom, nacijom, zemljom itd. S druge strane, postepeni gubitak maternjeg jezika u egzilu tera pesnika da stalno iznova izmišlja sadašnjost, pošto kontinuitet sa prošlim sopstvima nije izvestan. U jednoj ranijoj pesmi, Simić priziva misteriju odvajanja od maternjeg jezika kao beskrajnu potragu za „povratkom prostora” koji je pesnik nekoć poznao.

*Istina je da zaboravljam jezik koji sam nekada znao,
I da sahranjujem sebe u telima žena
Sve sa alatom za provalnike
Ne bih li povratio prostor koji sam nekada znao.*

(Simic, 1976: 14)

„Tela žena” su bezlična i mnoga jer služe kao platno za projekciju pesnikove želje da povрати taj mitski prostor pre pada u identitet i jezik, majčinski prostor koji se doživljava kao nekonfliktni i euforičan. Zaboravljanje maternjeg jezika nagoni ga da se „sahrani” u telima žena, da doživi simbolički prolazak detinjeg sopstva koje sada nastanjuje prostor sećanja. Kao da ženska tela čine lanac koji povezuje pesnika sa prvom karikom vezanom za svet „stvari i bića” – telom majke i maternjim jezikom. Najneobičniji element u ovim stihovima je „alat za provalnike”, koji se koristi da se „povрати prostor” koji je pesnik nekada poznao.

Pre svega, tu je metaforička operacija koja ove „alatke” stavlja u službu pesnikove muškosti, budući da se on njima „sahranjuje” u tela žena. Ovo značenje je pojačano činjenicom da je alat provalnički, te stoga prikriven, nedozvoljen i tajni, korišćen u igri ljubavnika. Opet, taj alat je i lingvistički, jer je jedini način da se pristupi prostoru postepeno bledećeg maternjeg jezika korišćenjem pomajčinskog jezika. Pesme napisane na engleskom su oruđe za otključavanje vrata tog tajnog prostora detinjstva i sećanja koji se neprestano povlači. One su zapravo prevod tog prostora, pokušaj da se uhvati ukoštac sa neizvesnom potragom za podeljenim identitetom. „Problem prevođenja prethodi književnom delu”, piše Simić. „Ili, da se poslužim Hajdegerovim rečima, nalazimo se usred suštine jezika koji odbija da sebe dovede do jezika” (Simić, 2016: 197). Drugim rečima, Haj-

degerova „suština jezika” jeste ono što se opire prevodu od reči do reči nego zahteva drugačiji, poetski prevod. Prevodilac sanja da uhvati onu tananu nit pesničke suštine koja odbija da se svede na jedan ili drugi jezički kod koji oblikuje identitet i koji patvori stvarnost ne bi li zadržao vitalnost. „Stvari” oklevaju da dobiju imena i stoga gube svoju „stvarnost”. I poezija i prevod se vide kao neophodne aproksimacije sveta „stvari” koje se mogu okrenuti protiv jezika ne bi li narušile njegove konvencije.

Poetika prevođenja može da se nosi sa neprevodivošću našeg doživljaja „stvari i bića” jer je od samog početka svesna neizbežnog neuspeha. Pošto njegov cilj nije da postigne pozitivan opis stvarnosti već da dâ glas negativnoj strani ljudskog stanja, Simić 1978. prihvata „poetiku neizvesnosti”: „Neizvesnost je opis onog jaza koji svet proklamuje: jaza između sadašnje stvarnosti i nepredvidive slučajnosti. Ona je nov i nezvaničan pogled na našu ljudsku situaciju” (Isto, 172). Jaz između nečega što postoji i usputne sile koja uzrokuje da to postoji, izvor je neizvesnosti. Ona opisuje ljudsku situaciju u veku masovnog uništenja, gde iskustveno postaje eksperimentalno, a pesnik pozvan da otelotvori istorijske protivrečnosti ukoliko želi da zadrži bilo kakav značaj. Ali sama činjenica da se slika jaza koristi za definisanje ovog „novog i nezvaničnog pogleda na našu ljudsku situaciju”, ukazuje da proces prevođenja konstruiše poetski identitet Čarlsa Simića. Nepredvidljivost ličnog istorijskog iskustva okreće ga stvarnosti „stvari i bića” koja su dostupna čulima. Nerešivi problem prevođenja između dva domena, između sećanja do kojeg se može doći samo jezikom i stvarnosti koja uvek izmiče jezičkom znaku, dovodi do toga da pesnik prihvati neizvesnost kao jedini apsolutni opis ljudskog stanja. Sama priroda Simićevog traganja je apsolutistička, određena egzistencijalnom željom da se dosegne dalje od uslova izgnanstva i povrati prostor neuhvatljive celovitosti iz detinjstva. Međutim, ta je potraga osuđena na neizvesnost jer detinjstvo pripada drugom koji je traumatizovan i ostavljen pre mnogo godina u ratom razorenom Beogradu. Prostor detinjstva ponovo posećuje u „Tragičnoj arhitekturi” iz Simićeve poslednje zbirke:

*Sve to u razvalinama sad.
Pukli, oljuštjeni zidovi
Sa slomljenim svakim prozorom.
Ni gola sijalica čak nije ostala
Za zatvorenika zaboravljenog u samici,
I školarca koji je negde zaostao
Zagledan u golo zimsko drveće
Šibano jurnjavom vetra.*

(Simić, 1994: 24)

Ovo je priča o tom drugom sopstvu, o „školarcu koji je negde zaostao” i nastavlja da postoji u carstvu večite katastrofe. „Sve to u razvalinama sad.” Nedavni događaji u Jugoslaviji daju proročki odjek Simićevoj poeziji, jer odaju utisak da je užas istorije decenijama ostao zamrznut da bi ponovo oživeo u sadašnjosti. Njegovo iskustvo iz detinjstva danas se ponavlja i umnožava sa više od milion dece raseljene u građanskom ratu. „Pukli, oljuštjeni zidovi / Sa slomljenim svakim prozorom.” Ovo je opet opis bezvremenske sadašnjosti patnje izazvane napuštenošću, uništenjem i izgnanstvom. Učenik je ostavljen kao

„zatvorenik zaboravljen u samici”, poetski drugi zauvek odvojen izgnanstvom, a opet stalno oživljava aktuelnim zločinima u bivšoj Jugoslaviji, koje čine oni toliko sigurni u svoj nacionalni identitet i ono što je „drugo” u odnosu na njega da je to često smrtonosno. Oni koji su poput Čarlsa Simića, shvatili proizvoljnu prirodu poistovećivanja sa „krvlju i tlom” njihovog rodnog carstva, kao i patnje izazvane ratovima i raseljavanjem, nude viziju identiteta zasnovanu na prevodu. Ova poetika prevođenja uči da prihvatimo nesigurnost i oklevanje kada se suočimo sa „originalima” čija ideologija uvek donosi još nasilja i patnje u ime nacije ili države. Simićeva poetika prevođenja opire se svakom obliku linearnog ili jednoznačnog koncepta identiteta, budući da prisustvo „drugog” uvek podriiva istorijske projekte čija je namera da pojednostave, vulgarizuju i na kraju unište složenosti i razlike između nacija, kultura i sopstava koji naseljavaju ovaj svet.

IZVORI:

- Simic, C. (1976). *Biography and a Lament*. Hartford, Conn.: Bartholomew's Cobble.
- Simić, Č. (1983). *Izabrane pesme*. (I. V. Lalić i dr., prev.). Nolit: Beograd.
- Simic, C., ur. (1992). *The Horse Has Six Legs: An Anthology of Serbian Poetry*. Graywolf: Port Townsend, Wash.
- Simić, Č. (1994). *Hotel Nesanica*. (V. Pištalo, prev.). Beograd: Nolit.
- Simić, Č. (2006). *Zastrašujući raj*. (V. Roganović, prev.). Beograd: Narodna knjiga – Alfa.
- Simić, Č. (2016). *Tamo gde počinje zabava*. (R. Popov i dr., prev.). Beograd: Arhipelag.

(S engleskog prevela Dijana Mitrović)